Johanna Niemi

24.1.2008

Työ- ja tasa-arvovaliokunnalle

Asia: Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle. K 22/2018 vp.

Pyydettynä lausuntona totean seuraavaa.

Tasa-arvovaltuutetun kertomus on kiinnostava ja asaintunteva dokumentti tasa-arvolakiin liittyvistä asioista Suomessa. Tasa-arvovaltuutetun suositukset ovat kannatettavia, mutta sangen varovaisia.

Raskaussyrjintä

Kertomuksessa nostetaan hyvin aiheellisesti keskeiseen asemaan raskaussyrjintä. Ongelma on laajalle levinnyt ja pitkään ollut tiedossa, mutta systemaattista tietoa siitä on ollut vähän saatavilla. Kertomus nostaa ansiokkaasti kissan pöydälle.

Kertomuksessa ei mielestäni toisteta sitä tavanomaista väittämää, että suurin ongelma on se, että isät käyttävät liian vähän vapaita (näin esim. taustamuistiossa s. 169). Tämä ei ole tasa-arvo-ongelma: isillä on ihan yhtä suuret mahdollisuudet käyttää vapaita kuin äideilläkin – jopa paremmat, sillä miehillä on yleensä paremmat palkat, joten he saavat myös paremman vanhempainpäivärahan.

Järjestelmän suurin ongelma on se, että johtaa nuorten naisten rakenteelliseen ja systemaattiseen syrjintää työmarkkinoilla.

Mitä asialle pitäisi tehdä? Kertomuksessa ehdotetaan, että asia otetaan osaksi seuraavaa tasa-arvo-ohjelmaa. Samoin raportissa otetaan esiin määräaikaisiin työsopimuksiin, nollatuntisopimuksiin, vuokratyöhön ja perhevapailta palaavien ongelmia. Niiden korjaamiseksi ehdotetaan selvityksiä ja systeemin paikkaamista esimerkiksi hyvitysvastuun kohdentamista kehittämällä.

Käsitykseni mukaan ongelma eli syrjintä raskauden ja perheenhuoltovelvoitteiden perusteella ei järjestelmää paikkaamalla häviä, tuskin edes vähenee.

Korjaustoimet kääntyvät usein perhevapaalla ollutta työntekijää vastaan. Järjestelmän nykyiselle työelämälle vieras luonne tulee hyvin esiin sivulla 38, jossa esimerkkeinä syrjinnästä kerrotaan, että perhevapaalta palaavan työntekijän työt on joko lopetettu tai annettu sijaiselle, ja hänet irtisanotaan töihin palaamisen jälkeen. Tämä todellakin on nykyisen lainsäädännön mukaan syrjintää, olipa työntekijä ollut poissa yksi, kolme tai kuusi vuotta.

Nykyisessä työelämässä työtehtävät ehtivät esimerkiksi kolmessa vuodessa muuttua niin paljon, että entisenlaista työtä ei aina enää ole. Vaikka työ olisi, jonkun se on hoidettava, ja sijaisen työsuhteen lopettaminen esimerkiksi kolmen vuoden jälkeen vain siirtää syrjinnän toiseen paikkaan eli sijaiseen, joka hänkin yleensä on nainen. Koulumaailmassahan sijaisia voidaan lisäksi lomauttaa kesän ajaksi. Käsittämätöntä syrjintää, vaikka ei lain mukaan sitä olisikaan. Sijaiset ovat yleensä nuoria naisia, eli syrjivä vaikutus perustuu sekä ikään että sukupuoleen. Kaiken huipuksi työsopimuslakia tulkitaan nykyisin siten, että työntekijä ei voi irtisanoa määräaikaista työsuhdetta kesken sopimuksen, jos hän saisi vakituisen paikan tai pitemmän sijaisuuden muualta. Tämäkään ei ole lain mukaan nuorten naistyöntekijöiden syrjintää. Sen sijaan se on ***rakenteellista syrjintää nuoria naisia kohtaan.***

Nykyinen perhevapaajärjestelmä on välillisesti syrjivä, jopa tasa-arvolain syrjinnän määritelmän mukaisesti eli se johtaa naiset huonompaan asemaan työmarkkinoilla. Sen vuoksi eduskunnan ja hallituksen tulee saman lain nojalla muuttaa se – laki velvoittaa edistämään tasa-arvoa.

Kuten tasa-arvovaltuutettu kertoo, miehet käyttävät vain 9,5% vanhempainvapaista. Prosentti on vielä paljon pienempi, jos hoitovapaa otetaan huomioon. Todellisuudessa tilanne on vielä paljon hullumpi, sillä miesten ollessa isyysvapailla yleensä myös äiti on kotona eli *isien vapaita ei käytetä siihen, mihin ne on tarkoitettu eli lapsen hoidosta vastaamiseen.*

Eduskunnalla on suuri intressi saada tähän systeemiin tolkkua, sillä vauvat ovat Suomesta loppumassa – ja täysin aiheellisesti.

Järjestelmän saamiseksi järkevälle minimitasolle

- ***Työsopimuslakiin on saatava perälauta ketjutetuille määräaikaisille sopimuksille. Niiden tulee muuttua esimerkiksi kahden vuoden kuluttua vakituisiksi.***
- ***Perhevapaiden järjestelmä tulee muuttaa perusteitaan myöten.*** Liitän tähän blogikirjoitukseni vuodelta 2016/2017, jossa tarkastelen sitä, millainen uudistuksen pitäisi olla. www.johannaniemi.wordpress.com/2016/05/
- *Joustavaan vanhempainvapaaseen siirtymisen ei edes tarvitse kasvattaa valtion menoja.*

Tasa-arvotyö

Tasa-arvovaltuutetun suositukset tasa-arvosuunnittelun kehittämisestä ja valvonnasta ovat tarpeellisia ja kannatettavia.

Erityisesti seksuaalisen häirinnän tilanteita koskevan ohjeistuksen tulisi jo nykyisen sisältyä tasa-arvosuunnitelmiin, mutta valtuutetun ehdottamalla tavalla siitä olisi syytä ottaa selvyyden vuoksi maininta lakiin. Tämä ei ole riittävä toimenpide. Ahdistelua tapahtuu myös pienissä yrityksissä. ***Velvoitteen hoitaa ohjeistus häirintätilateisiin tulisi koskea kaikkia työnantajia ja oppilaitoksia, ei vain niitä, joilla on yli 30 työntekijää.***

Tasa-arvo oppilaitoksissa

Kertomuksessa kiinnitetään asianmukaisesti huomiota oppimateriaaleihin ja siihen, että opiskeluryhmien ei tulisi jakautua sukupuolen mukaan. Nyt kun opetussuunnitelmat on uudistettu 2010-luvulla ja samalla luovuttu sukupuolittuneesta käsityksestä koululiikunnassa, näiden muutosten vaikutusta tulisi tutkia. On huomattava, että sukupuoliryhmitys liikunnassa on syrjivä käytäntö, joka on sulkenut tytöt pois ryhmäpeleistä, joista he olisivat saaneet hyvää oppia joukkueena toimimista ja johtajan roolin ottamista varten. Ei pojillekaan pahaa tee oppia tuntemaan omaa kehoaan joogan ja kaunovoimistelun kautta. *Olisi syytä toteuttaa tutkimus siitä, miten oppimateriaaleissa representoidaan sukupuolia sekä miten tasa-arvo toteutuu koululiikunnassa.*

Trans- ja intersukupuolisten asema

Lisääntymiskyvyttömyyttä koskeva edellytys sukupuolen korjaamisen edellytyksenä on syytä poistaa pikemmiten, kuten valtuutettu oikein toteaa. Translain laajempi uudistaminen olisi syytä ottaa työn alle. Liitteenä aiheetta koskeva blogikirjoitukseni. https://www.libera.fi/blogi/translain-uudistaminen-on-uuden-hallituksen-tehtava/

Seksuaalinen häirintä ja ahdistelu

Laitan oheen blogitekstini siitä, miten suhtautumista nuoriin kohdistuvaan seksuaaliseen ahdisteluun ja nettihäirintään voisi puuttua. Hyvä, että asia nähdään myös tasa-arvokysymyksenä. Seksuaalirikosten uudistamistarve on ollut tiedossa 20 vuotta, kaikki naisjärjestöt ovat vaatineet sitä ja jokainen hallitus haluaa selvittää sen uudestaan. Asiassa on hyvin vähän selvitettävää. Tarvitaan muutos.

https://johannaniemi.wordpress.com/2019/01/13/nuorten-seksuaalinen-hyvaksikaytto-rikoslakia-pitaisi-parantaa/

Vihapuhe

On hienoa, että valtuutettu ehdottaa sukupuolittuneen vihapuheen noteeraamista lainsäädännössä. Sekä kiihottaminen kansanryhmää vastaan että rangaistusten ankaroittamisen perusteet ovat tältä osin harkinnan arvioisia korjaamiskohteita.

Onko kiihottaminen kansanryhmää vastaan osuva rikosnimike?

Käytännön ongelmia korjaisi myös se, että laiton uhkaus, joka nyt on asianomistajarikos (ja vain erityisen painavista syistä virallisen syytteen alainen), muutettaisiin siten, että poliisi ja syyttäjä olisivat velvollisia ryhtymään toimenpiteisiin, kun uhkailu saavuttaa tietyn vakavuusasteen ja liittyy uhatun sukupuoleen, perhesuhteisiin, sananvapauden käyttöön tai muuhun sellaiseen seikkaan.

Naisiin kohdistuva väkivalta

Valtuutetun kertomus on oikein hieno tältä osin. Suositukset ovat aika vaatimattomia.

Hallitus haluaa selvittää ihmisoikeussopimusten tulkintaa. Se on hyvä ajatus. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkinta transhenkilöiden lisääntymiskyvyttömyyden suhteen on syytä saattaa ajan tasalle.

Suomi ei ole myöskään laatinut ohjelmaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan, vaikka Naisten oikeuksien sopimus, Euroopan ihmisoikeussopimus ja Naisiin kohdistuvan ja

perheväkivallan vastainen sopimus edellyttävät sellaisen olemassa oloa. Samoin mainitut sopimukset edellyttävät, että ilman suostumusta toteutettu seksuaalinen kanssakäyminen on säädetty rikokseksi. Ihmisoikeussopimusten tulkintaa on siis syytä tarkastella kriittisesti.

Ystävällisin terveisin

Johanna Niemi

Prosessioikeuden professori

Minna Canth akatemiaprofessori

Turun yliopisto

johanna.niemi@utu.fi

p. 040 589 8820

Liite 1.

Joustoa perhevapaisiin

- by johannaniemi
- 18.5.2016
- Lasten oikeudet

Nykyinen lasten vanhempain- ja hoitovapaajärjestelmä on aikansa elänyt. Se on luotu sellaisia työmarkkinoita varten, joilla äidit ovat kokopäiväisessä vakituisessa työssä, jossa heidät on helppo korvata sijaisjärjestelyin. Nuo työmarkkinat ovat historiaa, jos niitä on koskaan ollutkaan. Tämän päivän työmarkkinoilla tarvitaan hoitovapaita, jotka joustavat lapsen tarpeiden mukaan. Lapsi tarvitsee hyvää hoivaa, jota voivat tarjota vanhemmat, isovanhemmat, hoitajat ja päiväkodit. Uusi hoivajärjestelmä edellyttää joustoa lapsen tarpeiden mukaan, ja niihin joustoihin tulee osallistua sekä vanhempien että työnantajien.

Perhevapaat ja työmarkkinat

Perhevapaat eivät ole aiheuttanee taloudellisia ongelmia. Silti taloudellinen tehokkuus ja järkevyys eivät ole merkityksettömiä argumentteja perhevapaiden sääntelyssä. Taloudellista tehokkuutta tärkeämpää on perhevapaiden järjestäminen siten, että ne edistävät lasten hyvinvointia. Samalla perhevapaiden tulisi vastata vanhempien ja työpaikojen tarpeisiin.

Väitän, että nykyinen perhevapaamalli ei toteuta mitään näistä tarpeista ja tavoitteista. Minna Salmi, Johanna Lammi-Taskula ja Johanna Närvi kirjoittivat Sukupuolentutkimus-lehdessä 2/2015, että perhevapaajärjestelmä ”tukee niin naisten kuin miestenkin mahdollisuutta yhdistää ansiotyö ja pienten lasten hoito.” Juuri tätä nykyinen järjestelmä ei tee, sillä se perustuu malliin, jossa yksi vanhempi – yleensä äiti – on kokoaikaisesti kotona ja toinen vanhempi töissä perhevelvoitteista vapaana.

Joustava perhevapaa vastaisi paremmin lasten, vanhempien ja työnantajien tarpeita. Samalla se edellyttäisi paikallista sopimista vapaan ajankohdista. Sivutuotteena joustavampi perhevapaiden järjestelmä voisi osoittaa, mihin paikallinen sopiminen sopii ja miten se toimii.

Nykyinen perhevapaamalli

Nykyinen vanhempainvapaan järjestelmä on syntynyt 1980-luvulla, jolloin myös luotiin päiväkotijärjestelmä ja subjektiivinen päivähoito-oikeus. Koska päiväkotien ylläpitäminen tuli kunnille kalliiksi, heti 1990-luvun alussa vanhempia alettiin kotihoidon tuella houkutella hoitamaan lapsiaan kunnes lapsi täyttää kolme vuotta.

Vanhempainvapaan järjestelmä on suunniteltu sellaisia äitejä varten, joilla on vakituinen ja kokoaikainen työsuhde, johon he voivat palata vanhempainvapaan tai hoitovapaan jälkeen lapsen täyttäessä vuoden tai kolme vuotta. Kuuden työkuukauden jälkeen he voivat jäädä uudestaan vauvavapaille ja palata taas vuoden tai kolmen päästä. He ovat kampaajia, sairaanhoitajia, fysioterapeutteja, opettajia tai lääkäreitä. Heille löytyy saman koulutuksen

saanut sijainen ja heidän on helppoa palata takaisin samoina pysyneisiin työtehtäviin. Sijainen voidaan poistaa työpaikalta. Koska jotkut äidit tekevät fyysisesti vaativaa työtä, kaikki äidit jäävät äitiyslomalle viisi viikkoa ennen laskettua synnytysaikaa.

En tiedä, onko tällaisia työmarkkinoita oikeasti ollut koskaan olemassa. Ainakaan niitä ei ole tänä päivänä. Kovin harva omista ystävistänikään oli vakituisessa työsuhteessa kultaisella 80-luvulla, kun me saimme lapsia. Jos oli ehtinyt olla töissä kuusi kuukautta, äitiysraha tuntui ruhtinaalliselta.

Nykytilanne

Tämän päivän työmarkkinoilla kolmekymppiset naiset ovat pätkätöissä useammin kuin saman ikäiset miehet. Moni kerää prekaarina toimeentulonsa pienistä puroista eri työnantajilta. Pienyrittäjyys yleistyy sekä omana valintana että pakkoyrittämisenä. Huomattava osa toimii vaativissa asiantuntijatehtävissä, joihin pätevän sijaisen saaminen on hankalaa tai sijaisen opettaminen kallista. Prekaari työelämä koskettaa kaikkia, niin pienipalkkaisia kuin vaativissa asiantuntijatehtävissä toimivia.

Myös käsitys lapsen parhaasta on muuttunut. Vanhempain- ja hoitovapaamalli perustuu kiintymyssuhdeteoriaan, jossa lapsen kehityksen kannalta ratkaisevana pidetään symbioottista suhdetta äitiin ensimmäisten elinvuosien aikana. Nykyisen käsityksen mukaan myös isällä on tärkeä merkitys lapsen kehitykselle. Monet jopa ajattelevat, että myös muilla turvallisilla aikuis- ja sisarussuhteilla on positiivinen vaikutus lapsen kehitykseen. Nykyiset isät ovat kiinnostuneita lapsensa hoivasta ja kehityksestä ja haluavat olla osallisina lapsen arjessa.

Yleistymässä on sekin käsitys, että jos vanhempien kyky jaksaa vanhemmuutta on syystä tai toisesta heikentynyt, lapselle on tärkeää saada muiden aikuisten turvaa ja tukea jo varhaislapsuudessa. Tällöin päivähoito tai vastaava varhaiskasvatus voi tukea paitsi lasta, myös vanhemman jaksamista ja on aina halvempaa kuin huostaanotto.

Vanhempainvapaiden jakautuminen isien ja äitien kesken

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on usean vuoden ajan markkinoinut vanhempainvapaan kehittämiseen ns. 6+6+6 mallia. Uudessa 6+6+6 mallissa kummallekin vanhemmalle olisi kiintiöity puoli vuotta, ja vanhemmat sopisivat kolmannen puolen vuoden käytöstä. Mallia tarjotaan lähinnä ratkaisuksi siihen, että isät käyttävät edelleen häviävän pienen osan, pari prosenttia, vanhempain vapaista. Noin kolmannes isistä käytti isille korvamerkityn ”isäkuukauden”. Tämän pakkojakoajattelun mukaan vain isompi kiintiö saa isät käyttämään vapaita.

Samalla tavoin kuin nykyinen malli, 6+6+6 malli perustuu vanhentuneeseen ajatukseen vakituisista kokopäivätyömarkkinoista. Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa on vaikeaa nähdä, että kolmas puoli vuotta voitaisiin rahoittaa ansiosidonnaisella päivärahalla. Kuten nykyinen malli, 6+6+6 malli tuosi kohtuullisen korvaustason kokopäivätyössä oleville vanhemmille ja surkean korvaustason opiskelijaäideille, kotiäideille ja työttömille.

Hallituksen toteuttama 2500 euron kompensaatioraha perhevapaalta palaavan vanhemman työnantajalle on positiivinen yritys tasoittaa mies- ja naisvaltaisten alojen taloudellista hoivavastuuta. Samalla se kuitenkin pönkittää nykyistä mallia, jossa perhevapaalla ollaan ja

sieltä palataan sen mukaan kuin laki sanoo, kun taas todellisilla työmarkkinoilla töitä tehdään, kun niitä on. Ja tämäkin etu jää käyttämättä niiltä, joilla ei työpaikkaa ole ja jotka tukea eniten tarvitsisivat.

Järjestelmän on kannustinloukkuja täynnä

Jäykkä valinta kokoaikatyön ja kokoaikahoivan välillä on johtanut erilaisiin kannustinloukkuihin, joista tässä muutamia esimerkkejä.

Vanhempainvapaalla oleva ei voi ottaa vastaan pieniä työtehtäviä, vaikka isä tai joku muu voisi välillä hoitaa lasta, koska päivärahan menetys on helposti suurempi kuin työstä saatava korvaus. Jotkut äidit painelevat töihin sunnuntaina, koska sunnuntailta ei saa äitiyspäivärahaa. Työnantajat taas eivät tykkää sunnuntaityöstä, jos työn voi tehdä arkena, koska sunnuntailta maksetaan kaksinkertainen palkka.

Toinen esimerkki. Äitiys- ja isyysvapaata voi pitää kolme viikkoa yhtä aikaa. Se on välttämätöntä, jos lapsia syntyy yhtä aikaa kaksi tai enemmän. Tavallisessa yhden vauvan tapauksessa voi aiheellisesti kysyä, onko meillä siihen nykyisessä taloustilanteessa todellakin varaa.

Kolmas esimerkki. Isyyskuukausi pidetään vanhempainvapaan lopussa, jolloin voi matkustaa etelään, remontoida talon tai rakentaa laiturin, koska äiti on yleensä samaan aikaan äitiys- ja vanhempainvapaalla ansaitsemallaan kesälomalla. En kritisoi näitä toimintoja, sillä ne varmasti tukevat lapsiperhettä.

Esimerkit kuitenkin kertovat nykyisen mallin kannustusvaikutuksista, joilla ei ole mitään tekemistä lapsen hoivan kanssa, joista perhevapaissa kuitenkin pitäisi olla kysymys ja joiden vuoksi me veronmaksajat olemme halukkaita rahoittamaan järjestelmää.

Joustoa

Nykyisillä prekaareilla työmarkkinoilla tarvitaan vanhempainvapaamalli, joka joustaa perheiden tilanteiden mukaan, tukee lapsen kehitystä ja kasvua sekä ottaa huomioon työelämän tarpeet. Suoraan sanoen, tarvitaan joustoa. Joustoa tarvitaan vanhemmilta, työnantajilta ja vanhempainvapaalta eli Kelalta.

Naapurimaassamme Ruotsissa on kehitetty vanhempainvapaajärjestelmä, jonka keskeisiin piirteisiin kuluu jousto. Vanhempi voi ottaa vanhempainvapaata silloin ja siinä määrin kuin hän ja lapsi sitä tarvitsevat. Vanhempi voi ottaa sen kokoaikaisena ja yhtäjaksoisena, eli vanhemmat voivat valita Suomen mallin, jossa äiti on kotona yhdeksän kuukautta ja isä yhden. Tai kumpikin voi ottaa yhtä pitkän yhtäjaksoisen pätkän (6+6 malli). Vanhemmat voivat ottaa vapaan myös osa-aikaisena, jolloin lasta hoitaa osan viikosta isä, osan äiti. Tai he voivat hankkia lapselle osa-aikaisesti hoitajan tai hoitopaikan ja hoitaa loppuajan itse. Tällöin vapaan kestoa saa vastaavasti pidentää aina siihen asti, kun lapsi täyttää kahdeksan vuotta. Kotihoidon tukea ei tarvita.

Järkeviä kannustinvaikutuksia

Joustavuudesta on Ruotsissa kaikenlaisia seurauksia. Prekaarin osa-aikaisen työntekijän ei tarvitse jäädä kokoaikaiselle vanhempainvapaalle, jos hänellä on töitä vain parina päivänä viikossa. Asiantuntijat voivat tehdä osa-aikaisesti ne työt, joissa heitä on vaikea korvata, ja ottaa muun osan työviikosta vanhempainvapaata. Tämä on työnantajankin etu, kun sijaisjärjestelyt joustavat.

Järjestelmä kannustaa työntekoon, koska vanhempainrahaa ei menetä, vaan sen käytön voi siirtää. Asiantuntijatehtävistä ei tarvitse jäädä viideksi viikoksi kotiin odottelemaan vauvan syntymää. Veronmaksajien ei tarvitse vauvan odottelua kustantaa kuin silloin, kun siihen on lääketieteellinen peruste. Ja sokerina pohjalla, joustava järjestelmä on sopeutettavissa myös miesten työmarkkinoille: ruotsalaiset isät käyttävät noin neljänneksen vanhempainvapaista.

Joustava vanhempainvapaamalli edellyttää sopimista. Vaikka vanhempainvapaa on vanhemman oikeus, sen käytöstä on sovittava työpaikalla. Malli edellyttää työnantajalta joustoa, mutta pitkistä hoivavapaista aiheutuvat jäykkyydet ja töihin paluun kitkat vähenevät. Järkevästi sopimalla työnantaja voi saada työntekijän silloin ja niihin tehtäviin, joihin tätä eniten tarvitaan. Tämä vähentää sijaisen palkkaamisesta aiheutuvia kustannuksia. Kannustinloukut vähenevät, koska käytännössä työn vastaanottaminen kannattaa. Sopimisen käytäntöihin kuuluu, että työajan joustosta sovitaan ajoissa.

Yrittäjienkin on voitava olla äitejä

Joustavuus helpottaa yrittäjävanhemman tilannetta. Varsin usein kuulee perhevapaalla olevan äidin suusta, että "mieheni on yrittäjä, joten ei ollut mahdollista, että hän olisi jäänyt vanhempainvapaalle." Entäpä naisyrittäjät?

Joustava vanhempainvapaa voi olla ratkaisu yrittäjävanhemman tilanteeseen. Yrittäjyyteen kannustaminen on nykyisen hallituksen toivelistalla. Voisiko sen aloittaa tekemällä yrittäminen mahdolliseksi myös synnytysikäisille naisille?

Joustavasti ja taloudellisesti

Vanhempainvapaan muuttaminen joustavammaksi ei välttämättä tule kalliimmaksi. Ansiosidonnaisen vanhempainvapaan pidentämistä (6+6+6 mallia) en pidä realistisena enkä edes tarpeellisena. Yli yksivuotias lapsi ei tarvitse kokopäiväistä henkilökohtaista palvelijaa. Sen sijaan hoitopäivien lyhentäminen joustavasti on lapsen edun mukaista koko varhaislapsuuden ajan.

Nykyisestä jäykästä ja outoja kannustinvaikutuksia sisältävästä mallista voidaan hyvällä suunnittelulla päästä joustavaan, lasten, vanhempien, työnantajien ja valtiontalouden tarpeet huomioivaan malliin.

Liite 2.

Translain uudistaminen on uuden hallituksen tehtävä

Johanna Niemi 11.1.2019

www.libera.fi

Transhenkilöiden asema ja oikeudet ovat nousseet keskustelun aiheiksi viimeisten viiden vuoden aikana. Viimeksi 22-24.11.2018 Sukupuolen tutkimuksen päivät kokosivat Turkuun suuren joukon tutkijoita keskustelemaan teemalla Trans. Keskustelulle ja transhenkilöiden oikeuksien edistämiselle onkin tarvetta, sillä Euroopan Unionin tutkimus vuodelta 2014 osoitti, että transhenkilöt ovat kokeneet enemmän syrjintää kuin mikään muu ryhmä. Transhenkilöihin kohdistuu paljon viharikoksia ja transfobiaa.

Tulevaan hallitukseen kohdistuu suuria odotuksia translain uudistamisesta. Jotkut pitävät uudistusta itsestään selvänä. Uudistus ei kuitenkaan ole aivan yksinkertainen. Tämän kirjoituksen tarkoitus on kuvata lainsäädännön tilannetta, karsia turhia ennakkoluuloja ja edistää uudistuksen toteutumista.

Käsitteitä

Transhenkilöt viittaa ihmisiin, joiden oma kokemus sukupuoli-identiteettistään ei vastaa heidän virallista sukupuoltaan tai jotka ovat korjauttaneet sukupuolensa. Osa transhenkilöistä haluaa sukupuolen korjausta, osa ei halua. Osa transhenkilöistä kokee vain ajoittaista halua esiintyä ja pukeutua toiseen sukupuoleen, mutta muutoin elää virallisen sukupuolensa mukaista elämää (käytetään myös termiä transvestiitti).

Sukupuoleen liittyvä terminologia ja luokitukset ovat lisääntyneet. Usein puhutaan LGBTI-henkilöistä eli Lesbian, Gay, Bi, Trans ja Inter-henkilöistä. Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti erotetaan nykyisin toisistaan. Homoseksuaalisuus, lesbous ja biseksuaalisuus ovat seksuaalisia suuntatutumisia, mutta niihin kuuluvat henkilöt voivat olla sukupuoli-identiteetiltään miehiä tai naisia.

Intersukupuolisuus viittaa siihen, että henkilöllä on molempiin sukupuoliin viittaavia fysiologisia, erityisesti sukupuolielimiin liittyviä ominaisuuksia.

Käsitteellä queer viitataan yleisesti kaikkiin näihin ja myös muihin seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyviin identiteetteihin ja seksuaalisiin käytäntöihin, jotka asettavat heteroseksuaalisen ja vallitsevan heteronormatiivisen käyttäytymismallin kyseenalaiseksi. Kun sukupuoli-identiteettiä koskevissa keskusteluissa tarvittiin termi heteronormin mukaisesti identifioituville miehille ja naisille, ruvettiin käyttämään termiä cis-henkilö.

Trans ei välttämättä aseta sukupuolia mies ja nainen kyseenalaisiksi, vaan siinä on kysymys halusta korjata omaa, vääräksi koettua sukupuoli-identiteettiä toiseksi tai esiintyä toisessa sukupuolessa. Trans-etuliite viittaa yleensä henkilön kokemaan, biologisesta poikkeavaan sukupuoleen tai korjattuun sukupuoleen. Esimerkiksi transnainen kokee olevansa nainen (vaikka on juridisesti mies) tai hän on korjannut sukupuoltaan miehestä naiseksi. Englannin kielessä käytetään myös lyhenteitä MTF (MaleToFemale) ja FTM (FemaleToMale).

Sukupuolen korjaaminen ei sinänsä kerro ihmisen seksuaalisesta suuntautumisesta. Transmies voi olla seksuaalisesti kiinnostunut miehistä (homo), naisista (hetero) tai molemmista (bi).

On myös kasvava joukko ihmisiä, jotka eivät koe minkään edellä mainituista ryhmittelyistä vastaavan heidän sukupuoli-identiteettiään, vaan pitävät itseään muunsukupuolisina.

Syrjinnän kielto

Syrjintä sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja seksuaalisen suuntautumisen perusteella on kielletty. Perustuslain syrjintäkiellossa mainitaan sukupuoli ja muu henkilöön liittyvä syy kiellettyinä syrjintäperusteina. Tarkemmat säännökset syrjinnän kiellosta löytyvät tasa-arvolaista ja yhdenvertaisuuslaista.

Myöskään terveydentilan perusteella ei saa syrjiä. Vaikka ei pitäisi kokemusta väärästä sukupuolesta terveyden häiriönä, transhenkilöt ovat jo heihin kohdistuvan syrjinnän vuoksi tilanteessa, jossa terveys voi vaarantua. Osa heistä myös tarvitsee terveydenhuollon toimia sukupuolen korjaamisessa.

Naisten ja miesten välistä tasa-arvoa koskevan tasa-arvolain (609/1986) syrjintäkieltoa täydennettiin vuonna 2014 kiellolla syrjiä sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella. Siten transhenkilöiden syrjintä kuuluu tasa-arvolain soveltamisalaan.

Yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) kielletään muun ohella syrjintä seksuaalisen suuntautumisen ja muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Kummankin lain mukaan syrjintä on kiellettyä myös siinä tapauksessa, että se perustuu oletukseen. Toisin sanoen, syrjintä sillä perusteella, että henkilön oletetaan tai väitetään olevan homoseksuaali tai transhenkilö, on kiellettyä riippumatta siitä, mitä hän todellisuudessa on.

Kumpikin laki asettaa viranomaisille, oppilaitoksille ja työnantajille velvollisuuden edistää yhdenvertaisuutta. Tähän velvollisuuteen kuuluu velvollisuus laatia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. Suunnitelman laatimista ei edellytetä työnantajilta, joiden palveluksessa on alle 30 työntekijää. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluun kuuluu selvitys työpaikan tai oppilaitoksen tilanteesta. Suunnitelmia laadittaessa tulisi siis myös trans-henkilöiden asema ottaa huomioon. On kysyttävä, esiintyykö syrjintää, kuten häiritsevää vitsailua, onko pukuhuoneet järjestetty transhenkilöiden kannalta luontevasti, käsitelläänkö oppimateriaaleissa transhenkilöiden asemaa asiallisesti ja asiantuntevasti jne.

Translaki

Translaki eli laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002) ei ole laiksi erityisen vanha. Esimerkiksi avioliittolaki on vuodelta 1929, ja vuodelta 1970 oleva aborttilaki ilmentää edeltäjänsä vuoden 1950 lain arvomaailmaa. Translaki on säätämisajankohtanaan voinut vaikuttaa edistykselliseltä. Tämän hetken näkökulmasta se tuntuu kuitenkin edustavan mennyttä aikaa.

Lain tavoite on ollut selkiyttää transhenkilöiden oikeudellista asemaa. Itse asiassa muutos oli jo tapahtunut oikeuskäytännössä. Lain perusteluissa ei suoranaisesti sanota, että tarkoitus olisi parantaa heidän asemaansa, mutta lienee selvää, että tällainen ajatus oli taustalla.

Laki on kuitenkin esimerkki lainsäädännöstä, joka samalla kuin se parantaa transhenkilöiden asemaa, myös vahvistaa normatiivista jakoa kahteen sukupuoleen ja sukupuolten heteronormatiivisia rooleja.

Translain lähtökohta on vahvasti kaksinapainen sukupuolijärjestelmä. Lakitekstissä puhutaan "vastakkaisista sukupuolista" ja hallituksen esityksessä "biologiseen sukupuoleen nähden vastakkaisesta sukupuolesta." Transseksuaalisuus (laissa ei käytetä termiä transsukupuolisuus) nähdään laissa ja sen perusteluissa lähinnä lääketieteellisenä kysymyksenä. Kuten edellä todettiin, trans sukupuoli-identiteettinä on eri asia kuin homo- tai heteroseksuaalisuus. Siten lain ajattelu perustuu vanhentunisiin käsityksiin sukupuolesta ja seksuaalisuudesta.

Lääketieteellinen häiriö

Translain perustelujen mukaan "Lääketieteellisesti transseksuaalisuutta pidetään nykyisin sukupuoli-identiteetin häiriönä." Tämä näkemys ei enää vastaa suomalaista lääketieteellistä käsitystä. Maailman terveysjärjestö WHO on vasta vuonna 2018 siirtänyt transidentiteetit pois mielenterveyshäiriöistä. Nyt ne kuuluvat seksuaaliterveyteen sukupuoliristiriitana. Suomessa tautiluokituksen selitetään liittyvän henkilön kokemukseen ja sen mahdollisesti aiheuttamaan oireiluun. Koska translain perusteena on näkemys lääketieteellisestä häiriöstä, lain perusteluissa henkilön katsotaan tarvitsevan "terveydenhuollon palveluja kuten hormonihoitoa ja kirurgisia toimenpiteitä..."

Uuden sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä on täysi-ikäisyys, Suomen kansalaisuus tai kotipaikka Suomessa, kokemus kuulumisesta vastakkaiseen sukupuoleen, eläminen tämän sukupuolen mukaisessa sukupuoliroolissa ja lisääntymiskyvyttömyys.

Vuoteen 2016 asti edellytyksenä oli lisäksi puolison suostumus siihen, että avioliitto muuttuu rekisteröidyksi parisuhteeksi. (Alun perin laissa edellytettiin naimattomuutta. Ensimmäisessä lakiehdotuksessa vuonna 1987 edellytettiin jopa, että hakija ei ole koskaan ollutkaan naimisissa eikä hänellä saanut olla lapsia. Tämä ehdotus ei siis toteutunut.)

Sukupuolineutraalin avioliiton hyväksymisen jälkeen translakiin lisättiin säännös, jonka mukaan sukupuolen vahvistaneen maistraatin tulee tehdä muutoksesta ilmoitus henkilön aviopuolisolle. Avioliitto siis pysyy.

Lisääntymiskyvyttömyys

Keskeistä lain mukaan on lääketieteellinen selvitys sukupuolen korjaamisen edellytyksistä. Julkisessa keskustelussa eniten huomiota on saanut osakseen vaatimus steriloimisesta tai muutoin todetusta lisääntymiskyvyttömyydestä. Lakia säädettäessä vaatimusta perusteltiin lyhyesti sillä, että muutoin sukupuoleltaan naiseksi vahvistettu henkilö voisi siittää lapsen ja mieheksi vahvistettu tulla raskaaksi.

Nyttemmin on havaittu, että laissa oleva kielto ei estä tällaisia tilanteita syntymästä. Avustetun lisääntymisen tekniikat ovat parantuneet siten, että tällaisia tilanteita voisi olla enemmänkin.

Useat ihmisoikeuksia valvovat kansainväliset elimet ovat pitäneet vaatimusta lisääntymiskyvyttömyydestä kohtuuttomana puuttumisena yksityisyyden piiriin. Vuonna

2017 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi ratkaisussa A.P., Garçon ja Nicot v. Ranska, että vaatimus rikkoi ihmisoikeussopimuksen yksityisyyden suojaa (artikla 8). Tuomioistuin myös totesi, että myös sopimuksen artikla 3, joka koskee epäinhimillistä kohtelua, on tässä yhteydessä relevantti. Vastaavasti Euroopan sosiaalisen peruskirjan soveltamista seuraava komitea on katsonut, että vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä loukkaa oikeutta terveyteen (ILGA-Europe v. Tsekki 2018). Suomessa muun muassa ihmisoikeusvaltuuskunta ja apulaisoikeusasiamies ovat ottanee kantaa lisääntymiskyvyttömyyden poistamiseksi.

Ihmisoikeuselinten ratkaisujen johdosta Suomen tulee poistaa vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä sukupuolen korjaamisen edellytyksenä. Muut Länsi-Euroopan maat, Ranska mukaan lukien, ovat jo näin tehneet.

Kokemus ja eläminen sukupuoliroolissa

Sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä ei lain mukaan ole hormonihoito tai sukuelinkirurgia. Sen sijaan edellytyksenä on, että henkilö kokee pysyvästi kuuluvansa toiseen sukupuoleen ja elää sukupuoliroolin mukaista elämää. Oleellista on kokemuksen ja elämisen pysyvyys.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksesta käy ilmi, että hoidon oleellinen osa on hormonihoito ja kirurgia. Psykiatrian erikoislääkäreiden tehtävä on arvioida ja ohjata hakija hormonihoitoon ja kirurgiaan. Lopuksi kahden psykiatrian erikoislääkärin on annettava selvitys siitä, että vahvistamisen lääketieteelliset edellytykset täyttyvät. Käytännössä siis sukupuolen korjaus liitetään hormonihoitoihin ja kirurgiaan. Kaikki trans-henkilöt eivät näitä tarvitse eivätkä halua.

Vaikka missään ei suoraan määritellä, mitä toiseen sukupuoleen kuulumisen kokemus ja sukupuoliroolin mukainen elämä tarkoittavat, sukupuolen korjaamisen prosessissa ne liitetään epäsuorasti hormoneihin ja kirurgisesti korjattuihin sukuelimiin. Lain perusteluissa viitataan siihen, että transseksuaali tarvitsee terveydenhuollon palveluja kuten hormonihoitoa ja kirurgisia hoitoja saadakseen vastakkaisen sukupuolen mukaisen fyysisen ulkonäön.

Sukupuoliroolin käsitettä käytettiin paljon 1970-1990-luvuilla ja jonkin verran vieläkin. Yleensä sukupuoliroolilla ei viitata ulkonäköön, vaan sukupuolten väliseen työnjakoon. Ulkonäkökeskeisyyttä on kritisoitu paljon, ja tässä yhteydessä se vaikuttaa olevan suorastaan stereotyyppistä.

Sukupuoliroolissa elämistä myös seurataan. Asetuksessa puhutaan ”tosielämän kokeesta”. Tämä koe seurantoineen kestää vähintään vuoden. Nykymaailmassa terminologia ja sukupuoliroolissa elämisen kontrollointi herättää uteliaisuutta. Kelpaako naiseksi, jos ei koe hoivavaistoa eikä osaa meikata? Entä mieheksi, jos on poninhäntä eikä pidä autoista? Millä ihmeen kriteereillä psykiatrian erikoislääkärit arvioivat tätä?

Naisten asemaa koskevissa kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa on jo pitkään edellytetty, että valtiot pyrkivät purkamaan stereotyyppisiä sukupuolirooleja ja haitallisia käytäntöjä. Erityisesti kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan sopimuksen (CEDAW 1979) 5 artikla ja nyttemmin myös Euroopan Neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä koskeva sopimus (2011) edellyttävät sukupuoleen liittyvien stereotypioiden vähentämistä. Naisten oikeuksien komitea on vuonna 2014 vaatinut Suomea muuttamaan translakia ripeästi siten, ettei transsukupuolisten henkilöiden tarvitse

sopeutua stereotyyppisiin käsityksiin maskuliinisesta tai feminiinisestä ulkonäöstä tai käyttäytymisestä.

Translain muutostarve on selvästi suurempi kuin vain lisääntymiskyvyttömyyden poistaminen. Ei kuitenkaan ole itsestään selvää, millainen uuden lain tulisi olla.

Sukupuolen korjaaminen ilmoituksella?

Useat maat ovat muuttaneet 2010-luvulla lainsäädäntöään siten, että sukupuolen voi korjata tekemällä ilmoituksen asianmaiselle viranomaiselle. Näin ovat menetelleet muun muassa Belgia, Irlanti, Portugal, Brasilia ja ensimmäisenä Argentiina (2012).

Norjassa muutos tehtiin vuonna 2016. Ilmoitus tehdään verovirastoon, ja muutos tulee voimaan saman tien. Tanskassa on kuuden kuukauden harkinta-aika. Norjassa ei ole estettä sille, että muuttaa sukupuolensa uudestaan eli takaisin alkuperäiseen. Alaikäraja on 16 vuotta. Nuorempi lapsi voi tehdä muutoksen vanhempien suostumuksella.

Irtautuminen sukupuolen kaksinapaisuudesta voi tapahtua ottamalla käyttöön kolmas sukupuoli, joka sisältää myös sen, että henkilö ei tunne kuuluvansa mihinkään sukupuoleen. Euroopassa näin tehnyt Saksa ja Malta, muita esimerkkejä löytyy Itävallasta, Australiasta, Bangladesistä, Intiasta, Uudesta-Seelannista, Pakistanista ja Kanadasta. Meilläkin joissakin epävirallisissa kysymyksissä voi nykyisin rastittaa ruudun "muu, en halua ilmoittaa".

Ilmoituksenvaraisuus tuntuu houkuttelevalta vaihtoehdolta, mutta ongelmaton se ei ole. Joka tapauksessa menettely voisi olla nykyistä kevyempi. Kolmannen sukupuolen tai sukupuolettomuuden vaihtoehto voisi helpottaa myös niitä, jotka etsivät omaa identiteettiään. Kaksinapainen sukupuolijärjestelmä pakottaa valitsemaan kahden vaihtoehdon välillä ja voi jo sinällään rajoittaa sukupuolen ilmaisua.

Sukupuolen korjaamisen oikeusvaikutukset

Sukupuolen korjanneet henkilöt kertovat usein siitä, että muutoksen vaikutus on ollut vapauttava ja elämää helpottava. On myös raportoitu pettymyksestä, sillä muutos ei aina lopulta olekaan ollut niin suuri kuin on kuviteltu. Harva on kuitenkaan katunut.

Translaissa säädetään muutoksen vaikutuksista vain, että vahvistettua sukupuolta pidetään henkilön sukupuolena. Vahvistuksen jälkeen henkilö saa uuden sosiaaliturvatunnuksen. Etunimi on sidottu sukupuoleen, joten sen voi vahtaa. Sukupuolella on vaikutusta moniin asioihin, ja jos siirryttäisiin ilmoituksenvaraiseen sukupuolen korjaamiseen, joihinkin kysymyksiin on tärkeää ottaa kantaa.

Oppilaitokset on velvoitettu antamaan todistuksista uudet kappaleet uudella nimellä. Sen sijaan työtodistusten antamisesta ei liene määräyksiä. Käytännössä työnantajilla ei myöskään ole aina ole riittävän vanhoja arkistoja, jotta uusi työtodistus voitaisiin helposti tehdä.

Pukuhuoneita, vessoja, saunoja ja muita intiimejä tiloja koskevia kysymyksiä ratkotaan jo nyt paikallisella tasolla. Lähtökohtaisesti jokaisella on oikeus käyttää tiloja korjatun sukupuolensa mukaisesti, mutta tarvetta sopeutuksille esiintyy. Yhteiskäyttö sopii joihinkin tiloihin ja suurissa organisaatioissa erityiset transhenkilöiden pukuhuoneet voivat olla

ratkaisu. Ei kuitenkaan ole selvää, kuinka paljon työnantajilta vaaditaan, ettei tämä syyllisty syrjintään.

Varsin hankala ongelma on transhenkilöiden sijoittaminen kärsimään rangaistusta. Kun tiedetään, miten paljon syrjintää ja viharikoksia transhenkilöt kohtaavat, heidän turvallisuutensa takaaminen vankilassa on haasteellista. On myös kiinnitettävä huomiota siihen, että rangaistusta kärsivien naisten turvallisuus on turvattava, jos vakaviin seksuaalirikoksiin syyllistynyt mies ilmoittaa olevansa nainen ja haluavansa suorittaa rangaistuksensa naisvankilassa.

Kun sukupuolen vahvistaminen on edellyttänyt perusteellista lääketieteellistä arviointia, on luontevaa, että prosessi tehdään julkisessa terveydenhuollossa. Tämä on myös järkevää, sillä useissa maissa on havaittu kalliiden hoitojen johtaneen transhenkilöitä esimerkiksi prostituutioon, mikä ei ole kenenkään edun mukaista. Jos siirrytään ilmoituksenvaraiseen menettelyyn, on mietittävä, kenellä on oikeus hoitoon, millä edellytyksillä, missä hoitoja annetaan ja miten ne rahoitetaan. Nämä pohdinnat lienevät joka tapauksessa edessä, kun sote-uudistus toteutuu.

Ilmoituksenvarainen sukupuolen vahvistaminen voi johtaa myös strategiseen käyttäytymiseen. Lähinnä tulee mieleen asevelvollisuus. Myös urheilussa sukupuoli on ratkaiseva seikka, jota joudutaan selvittelemään uudelta pohjalta, jos ilmoituksenvarainen sukupuolen korjaaminen yleistyy.

Sukupuolen korjaamisella on niin vahvoja oikeusvaikutuksia, että prosessin uudistaminen on syytä tehdä huolellisen selvityksen jälkeen.

Lopuksi

Ihmisen itsensä toteuttamisen ja valinnanvapauden näkökulmasta olisi ihanteellista, jos kukin voisi valita sukupuolensa tai sukupuolettomuutensa vapaasti. Yhteiskunnan toiminnan kannalta jonkinlaista sääntelyä tarvitaan. Sen tulisi kuitenkin rajoittaa ihmisten vapautta mahdollisimman vähän ja parhaimmassa tapauksessa tukea heitä valinnoissaan. Nykyinen translaki on kaukana tästä. Se aiheuttaa ihmisille tarpeetonta kärsimystä korostaessaan lääketieteellisiä ja raskaita hoitoja. Se rikkoo ihmisoikeuksia vaatiessaan lisääntymiskyvyttömyyttä. Lisäksi se vahvistaa heteronormatiivisia käytäntöjä, jopa stereotypioita, tunnistaessaan vain ”vastakkaisia sukupuolia” sen sijaan, että se tukisi ihmisten oikeutta olla sitä mitä he ovat ja haluavat olla.

Liite 3. Nuorten seksuaalinen hyväksikäyttö – rikoslakia pitäisi parantaa

- by johannaniemi
- 13.1.2019
- Lasten oikeudet

Nuorten tyttöjen seksuaaliset hyväksikäytöt, joista epäillään turvapaikanhakijoita, ovat saaneet aikaan melkoisen moraalipaniikin. Se ei ole ihme, sillä julkisuuteen tulleiden vähäisten tietojen perusteella tilanteesta on syytäkin olla huolissaan.

Samaan aikaan kun teot tuomitaan ja vaaditaan poliisille lisää resursseja, on syytä katsoa, onko rikoslaki siinä kunnossa, että se antaa välineet puuttua lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin.

Useat tutkijat ja naisjärjestöt ovat jo pitkään vaatineet seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudelleen arviointia. Tavoitteena on, että säännösten tulisi antaa paremmat mahdollisuudet puuttua seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Suomen seksuaalirikoslaki ei ole mitenkään kelvoton, Ei ole syytä pelätä, että lainsäädäntö estäisi rikosten tutkimisen ja tuomioiden antamisen. Silti lainsäädäntöä voidaan ja on syytä kehittää.

Tässä on kooste lainsäädännön kehittämistarpeista, jotka ovat vuosien mittaan tulleet eri yhteyksissä esiin:

- *Seksuaalirikoksia koskeva lainsäädäntö pitäisi arvioida kokonaan uudelleen.* Vuodelta 1999 oleva laki, jota on paikattu monta kertaa, edustaa vanhentunutta ajattelua. *Nykyisin seksuaalisen hyväksikäytön muodoista tiedetään enemmän.*

Lasten seksuaalista hyväksi käyttöä koskevia näkökohtia

- Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien pykälien uudelleen arviointi olisi paikallaan.
- Lähtökohta on sinänsä selkeä: Aikuisen sukupuoliyhteys alle 16-vuotiaan kanssa on törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Olisi syytä käydä keskustelua siitä, tulisiko tunnusmerkistön nimi olla lapsen raiskaus (kuten Ruotsissa).
- Seikoissa, jotka tekevät hyväksikäytöstä törkeän, tulisi keskustella ja kiinnittää huomiota tekojen suunnitelmallisuuteen ja toistuvuuteen.
- Törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön maksimirangaistus (10 vuotta vankeutta) on riittävä. *Jos rangaistustasoa halutaan nostaa ja ehdollisia rangaistuksia vähentää, rangaistuksen alarajaa tulee nostaa* (nyt 1 vuosi vankeutta). Kannustin Matti Kuusimäkeä kirjoittamaan tästä Helsingin Sanomat 7.4.2018.
- Eduskunnassa oleva ehdotus lapsen raiskauksesta ja rangaistuksen maksimin korottamisesta ei ole tehokas keino, koska rangaistukset eivät ole lähellä maksimia nytkään (maksimi nykyisin 10 vuotta vankeutta).

- Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö eroaa törkeästä muodosta siten, että se sisältää laajan skaalan tekoja. Koska törkeä tekomuoto on olemassa, eduskunnan käsiteltävänä oleva tavallisen hyväksikäytön rangaistusmaksimin korotus on tarpeeton.
- Suojaikäraja on 16 vuotta. Aikuisen oleellinen seksuaalinen kanssakäyminen tätä nuoremman kanssa on seksuaalista hyväksikäyttöä riippumatta nuoren iästä. Ikärajan vesittää nykyinen tulkinta, jonka mukaan aikuisen tulee olla tietoinen siitä, että lapsi on alle 16-vuotias. Jos ikäraja muutettaisiin ehdottomaksi eli aikuinen olisi vastuussa riippumatta siitä, tiesikö hän lapsen iän, säännös muuttuisi huomattavasti tehokkaammaksi ja helpommaksi soveltaa.
- On hyvä, että nuorten keskinäisiä seurustelusuhteita ei lasketa hyväksikäytöksi. Säännöksen kriteereitä, joissa puhutaan iästä ja kehitystasosta, olisi kuitenkin syytä arvioida.
- Lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin on rikollista. Ns. grooming. Säännös koskee tapaamisen ehdottamista seksin tarkoituksessa. Säännös tulisi arvioida digiajan vaatimuksia vastaavalla tavalla uudestaan, samoin sen rangaistusasteikko (nyt maksimi yksi vuosi vankeutta).
- Poliisilla on varsin hyvät toimivaltuudet tutkia näitä rikoksia, myös netissä. Toimivaltuuksien riittävyyttä voidaan kuitenkin selvittää. Olisiko tarpeen esimerkiksi mahdollisuus peitetoimintaan tai tarvittaisiinko nykyistä napakammat säännöt groomingia harjoittavan teleosoitteen sulkemiseksi?
- Pitäisi selvittää, tulisiko joihinkin palveluihin edellyttää vahvaa tunnistautumista, jotta alaikäisten pääsyä voitaisiin rajoittaa.
- Myös muita keinoja valvoa netin käyttöä seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa on syytä selvittää.
- Rikosten ilmituloa on edistetty sillä, että viranomaisilla on oikeus ja velvollisuus raportoida lastensuojeluun ja poliisille lapsiin kohdistuneista seksuaali- ja väkivaltarikoksista. Olisi syytä harkita, tulisiko ilmoitusvelvollisuutta laajentaa tavallisiin kansalaisiin. Ruotsin kokemuksia tästä voisi selvittää.

Muita seksuaalirikosten kehittämistarpeita, jotka tehostaisivat myös lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä:

- Raiskauksen perustunnusmerkistö tulisi muuttaa siten, että ilman suostumusta tapahtuva sukupuoliyhteys ja siihen rinnastettava seksuaalinen kanssakäyminen on raiskaus. (Nykyisin tunnusmerkistössä on väkivalta ja pakottaminen).
- Perustunnusmerkistöä tulisi täydentää esimerkeillä siitä, milloin suostumusta ei ole annettu. (Nykyisin pelkotila, tiedottomuus ym.) Nykyisessä laissa tässä kohdin oleva vaatimus, että ei kykene puolustamaan itseään, poistuisi.
- Olisi selvitettävä, ovatko perusteet, jotka tekevät raiskauksesta törkeän, ajan tasalla. Huomiota tulisi kiinnittää muun muassa suunnitelmallisuuteen (nykyisin yleisissä rangaistusten ankaroittamisen perusteissa) sekä luottamuksellisen suhteen tai läheisen suhteen hyväksikäyttöön.
- Seksuaaliseen tekoon pakottaminen (rangaistus sakko – 3 vuotta vankeutta) tulisi muuttaa siten, että se koskisi suostumuksetta tapahtuvia tekoja.
- Seksuaalisen ahdistelun (sakko tai maksimi kuusi kuukautta vankeutta) ja seksuaaliseen tekoon pakottamisen rajanveto kaipaa selkiyttämistä.
- Nämä uudistukset olisivat tarpeen senkin vuoksi, että ne korostavat rikosten tutkinnassa tärkeitä asioita, kuten tekojen toistumista ja suunnitelmallisuutta.

- Seksuaalirikokset (paitsi ahdistelu) voidaan jo nyt tutkia riippumatta siitä, pyytääkö uhri tutkimista. Tutkinnassa on tärkeää muistaa, että myös rikoksen yritys on rangaistava.
- Ulkomaan kansalainen, joka on syyllistynyt vakavaan rikokseen, voidaan karkottaa nykyisen lain perusteella ja näin yleensä myös tehdään.